

СОЦИАЛНА ФИЛОСОФИЯ И ПСИХОЛОГИЯ

ИДЕЯ ЗА БОРБА С КОРУПЦИЯТА С ОТЧИТАНЕ НА ПСИХОЛОГИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ

Петко Димов

подп., д-р., Военна академия "Георги С. Раковски" (София, България)

petkodimoff@gmail.com

Анотация

Петко Димов. Идея за борба с корупцията с отчитане на психологията на българите. В доклада е отделено особено внимание на психологичните аспекти на явлението корупция и са описани различните форми и причини за нейната поява. В доклада се твърди, че толерантното отношение на нацията ни към нея е едно от най-важните условия за нейната устойчивост и съществуване.

Ключови думи: корупция; национална сигурност

Анотація

Петко Дімов. Ідея боротьби з корупцією з огляду на її психологічне сприйняття болгарами. У розвідці особливу увагу приділено психологічним аспектам сприйняття феномену корупції, різним формам та причинам її виникнення. Стверджується, що надмірно толерантне ставлення нашого народу до цього феномену є однією з найбільш важливих умов його стабільної присутності у суспільних відносинах.

Ключові слова: корупція; національна безпека

Abstract

Petko Dimov. The idea to fight corruption by considering the psychology of Bulgarians. The article pays the special attention to the psychological aspects of a phenomenon of corruption and describes various forms and the reasons of its emergence. It is argued that tolerant attitude of our people to the corruption is one of the most important conditions for its stable presence in social relations.

Key words: corruption; national security

Постановката на проблема за корупцията според много автори е един от основните фактори, възпрепятстващи икономическото развитие. Американския икономист Джефри Сакс (2006, с. 45) дори казва, че корупцията се превръща в заплаха за националната сигурност на държавите.

В основния материал на статията е необходимо да определим корупцията като понятие и да предложим обоснована идея за решаване на този проблем с оглед на народопсихологията на българския народ.

Като понятие корупцията се представя за злоупотреба с власт и лична печалба. Тя подкопава правилата на играта в обществото и най-вече администрацията, съдебната и банковата система. Корупцията съществува още от времето на най-древните професии и е нараствала в по-бедните години от историята на човечеството.

Хофстеде твърди, че бедността е основния фактор за съществуването и. В неговите изследвания той определя за бедни страните, които имат БВП (брутен вътрешен продукт) до 10 000 долара на глава от населението, а България има БВП приблизително 7500 долара на глава от населението (Хофстеде, 2001, с. 34).

От гледна точка на националната сигурност на страната обаче по-интересен е въпросът, защо тогава богатите хора са още по-изкушени да забогатеят незаконно? Отговорът, който се набива на очи е, че властта корумпира, а ниския БВП и голямото властово разстояние, каквото съществува в България, водят до още по-голяма корупция (Генов, 2004, с. 211).

Според проучване на Евростат сред представителите на малкия бизнес, корупцията е посочена на първо място сред затрудняващите ги проблеми, които ги отдалечават от властта като: недоверието в държавата, постоянните промени в закони и наредби, данъчна тежест и тежкия административен апарат.

Корупцията е част от икономическите престъпления, които се развиват предимно в държавите без демократични традиции и слабо развити икономики, каквато е и нашата за жалост. Ако направите просто изследване, чрез търсене в Българското Интернет пространство ще видите, че думата “корупция” е най-търсената дума в България – 17 милиона резултата в Google.bg. Като нейна разновидност в Българския Интернет се намират още: “корупция в България”, “мафия корупция”, “политика корупция” и “антикорупция”, което говори достатъчно за народопсихологията на българите.

В България има различни форми (прояви) на корупцията: подкуп, фаворизиране, протекционизъм, лобиране, неправомерно присвояване на публични средства за лична употреба, незаконна приватизация, незаконно финансирането на политически структури, предоставяне на заеми при облекчени условия и др. Българския народ нарича всичко това с термина “шуробаджанация”, което исторически погледнато е разпространена форма на взаимоотношения у нас.

Според проучване българите са най-обезпокоени от нивото на корупцията в сравнение с останалия свят! Това обаче не ни пречи да си живеем без да желаем да променим статуквото и да приемаме корупционните практики за нещо нормално.

Основния проблем за националната сигурност се заключава в психологическите последици от корупцията - когато едно лице незаконно плаща за нещо, той всъщност легализира собствената си неспособност да реши определена критична ситуация. В резултат държавата получава невежи млади хора с фалшиви дипломи и относителна липса на компетентност.

Традиционно, корупцията се разглежда като икономическа злоупотреба, докато психологическите аспекти остават на втори план. Корупцията включва следните психологически компоненти:

1. психология на корупционното поведение;
2. психология на корумпиращите, тези, които дават подкупи, и т.н.;
3. отношение на обществото към компонентите на корупцията;
4. социално-психологически процеси, влияещи върху корупцията.

Корупционното поведение е разновидност на социалното поведение и представлява набор от действия, засягащи в своя резултат интересите на отделни лица, социални групи, общности и цялото общество. По мнение на повечето експерти в съдебната практика, корупцията представлява девиантно поведение на длъжностни лица, което се изразява в незаконно използване на предоставени обществени ресурси и други правомощия, произтичащи от това за лична изгода. От проведени изследвания на осъдени за корупция лица се указва, че тя не се определя толкова от външни обстоятелства, колкото от вътрешните

детерминанти на качествата на личността и неговата ценностна система.

Лицата с ниска антикорупционна устойчивост и склонни към корупционно поведение не са способни да създават близки отношения и не общуват с много хора. Имат склонност към агресия, макар поведението на пряка агресия обикновено да не се случва. Скрытата агресия е една от основните им характеристики.

Психологията на корумпиращите може да се обясни с причините за възникване на това поведение, които са икономически, политически, организационни и психологически. От криминална гледна точка към психологическите причини се отнасят:

- игровата мотивация, когато корумпиращите не се движат само от личен интерес, а от желание за участие в нещо пикантно;
- отчуждението на индивида от държавните органи, което кара хората да си мислят, че без подкуп нищо не може да се направи;
- взаимната отговорност, като всеки един и корумпирания и корумпиращия си помагат, дори се спасяват, като по този начин поддържат собствената си сигурност и набират доходи;
- многовековната история на корупцията, като традиция сред народа;
- традиционната липса на солидарност със законите, забраняващи корупцията.

За **отношението на обществото към корупцията**, обаче, трябва да се отбележи, че българският менталитет е с много размити граници между понятията за подкуп, корупция и обикновена демонстрация на благодарност. Например, кой не е ходил при лекар с кутия шоколадови бонбони или бутилка уиски? Такива действия се възприемат не като корупция, а като израз на благодарност. Тези действия обаче будят пълно недоумение в Западните култури.

Има редица професии, които предоставят възможност за корупция и взимане на подкупи. В едно изследване на работещи в силовите структури се казва, че по-голяма част от изследваните са на мнение, че закона може да бъде нарушен при определени условия, като самозащита на себе си и близките си, при благородни мотиви или в името на справедливостта. В този случай става въпрос за правна инфантилност и правен nihilизъм, които водят до неспазване на правилата, когато не корелират с нашето поведение. Така те нарушава принципа на правовата държава, и се стремят да живеят и да действат в съответствие със свои собствени правила.

Социално-психологическите процеси, които формират това отношение към корупцията в нашето общество са ниското ниво на правна информираност на населението и психологическа готовност за корупционно поведение.

По отношение на корумпираното поведение хората могат да бъдат разделени на три групи:

- първите се придържат към стратегията на пасивна не съпротива;
- друга група около 10 % (по мнение на автора) от хората не се колебае да използва подкупи за осигуряване на конкурентни предимства. И колкото повече расте техния бизнес, толкова по-активни стават в тази си дейност.
- третата група е една малка част, които избират най-трудното в наше време, да поддържат чисти от корупция отношения.

Точно последната група счита, че основната причина за допускане на корупцията е слабо развитото чувство за справедливост, слабата правна грамотност, невъзможност за защита от правоприлагащите органи и липса на некорумпирани решения.

От проведено изследване сред студенти във висши учебни заведения се е указало, че много малка част от тях считат, че допълнително материално възнаграждение на длъжностни лица е недопустимо за свършената от тях работа. Останалите се придържат към противо-

положното мнение, но под някаква форма на демонстриране на благодарност или чиста финансова изгода (Генов, 2004, с. 193).

Едно от най-важните условия за устойчиво съществуване на корупцията у нас е толерантното отношение към нея от страна на обществото и възприемане на корупцията, като неразделна част от живота. Единственото, което я разграничава е нейния размер. Масата от хората са склонни да предоставят дребни подаръци, но дават отрицателна емоционална оценка за корупционните практики в големи финансови размери. В резултата у нас се развива такава форма на корупция като обмен "услуга за услуга". За разлика от "паричната" форма на корупцията тя е доста по-трудна за доказване и я прави практически неограничена във времето и пространството.

Реформата в нашето общество не върви поради същата причина, защото гореописаната ситуация води до трудно криминализиране на деянията и правен вакуум. Създадената ситуация предполага още по-голямо развитие на размерите на корупцията. Днес основното нещо е развитието на пазара в преход на икономиката, а именно процеса на прехода създава търсене на корупция и необходимостта от нея. По този начин, дори религиозни организации, които попадат в обхвата на икономиката, започват да се корумпират.

Според повечето изследователи нивото на корупцията има вътрешни критерии, отвъд които не може да отидете. Те зависят от обществената норма и нанасянето на реални щети на държавата. Точно тези граници са въпрос на националната сигурност на държавата и тяхното нарушаване е недопустимо. В много от случаите, когато държавни служители приемащи подкупи, чувстват че това е тежко нарушение на обществения интерес те спират.

Проблемът на националната сигурност е когато неморалността се превърне в норма и тя продължава да расте на принципа "с апетита идва и яденето" (Слатински, 2001, с. 191). Повечето експерти считат, че крупните чиновници имат по-големи възможности, в това число и за корупция. Поради тази причина приоритет от гледна точка на националната сигурност е противодействието на корупцията по високите етажи на властта.

Мерките за борба с корупцията следва да започнат с реформа на декларациите за имотно състояние и конфликт на интереси в държавната администрация, както и чрез въвеждане на наказателни санкции с реално възпиращ ефект. Ефективната превенция и противодействие на корупцията изисква изграждане на ефективна система от антикорупционни органи и звена, намаляване на администрацията и въвеждане на електронни административни услуги за премахване на човешкия фактор.

Трябва да се има в предвид, че българите лесно сменят предубеденото-подозрителното отношение към сивата икономика с чувство на разбиране и солидарност, макар че 90 % от тях смятат борбата със сивата икономика за най-важното нещо в държавата. С други думи за да преборим корупцията в България не са достатъчни законодателни мерки на контролните органи, а е необходимо пълно разбиране на ценностната система на масовото съзнание.

Необходимо е да се създаде среда на обществена нетърпимост към корупцията. Разрушителното влияние на корупцията във всички аспекти на социалния живот и способността да преодолеем това, трябва да бъдат заложени в образователните програми на всички нива. Много полезна би могла да бъде една пропагандна медийна кампания в средствата за масова информация. В този план се открива широка възможност за използване на Интернет и социалните реклами. Тази рекламна кампания трябва да е направена така, че да измени отношението към корупцията, като към нещо зло. Освен това на втори план тя трябва да променя съответните стереотипи на народа.

Колкото повече медиите тръбят за корупционни скандали, толкова по-малко внимание им обръщаме. Ние сме свикнали с това и си казваме „Всички правят това, аз ли ще оправя света?“ Колкото повече институции и правителствени програми създаваме за борба

с корупцията, толкова повече корумпирани чиновници. Корупцията не се създава само от хората с власт, а всички българи обичаме да решаваме нещата по втория начин. Да уредим детето в училище, жената на работа. Винаги искаме да вземем онова, което не ни се полага, дори и да преодолеем бедността – остава алчността. Стремим се да забогатеем с еднократен удар или далавера, при това не е важно как си забогатял.

Все повече юристи признават, че друго важно нещо за противодействието на корупцията освен законодателните мерки е необходимостта от психологически мониторинг на ефекта от законите върху психологията и разбиранията на гражданите. Точно този предварителен мониторинг обаче е всеобщ проблем за всички закони в България, поради което се раждат редица неработещи, неизпълними закони или закони в които нямаме доверие. Не се отчита принципния факт, че закона това са най-често срещаните правила за организация на социалния живот.

В най-общия случай можем да направим **извода**, че корупцията в България е важен елемент от нашия начин на живот и определено заплаха за национална сигурност. За решаването на този проблем е необходимо въвеждането на психологически мониторинг на ефекта от законодателните мерки за борба с корупцията и промяна на народопсихологията на българите.

Литература

- Генов, Ю. (2004), *Защо толкова малко успяваме Размисли върху това колко много ни пречат някои назадничави черти на нашата култура*, Класика и стил, София, 211 с.
- Сакс, Д. (2006), *Краят на бедността*, Кръгозор, София, 45 с.
- Слатински, Н. (2011), *Сигурността: същност, смисъл и съдържание*, Военно издателство, София, 191 с.
- Хофстеде, Х. (2001), *Култури и организации. Софтуер на ума*, Класика и стил, София, 34 с.

References

- Genov, Y. (2004), *Why so few succeed Reflections on how much we interfere with some regressive features of our culture [Zashto толкова малко успяваме Razmisli varhu това колко много ни пречат някои nazadnichavi cherti na nashata kultura]*, Classic and Style, Sofia, 211 p. [in Bulgarian]
- Hofstede, G. (2001), *Cultures and organizations. Software of the mind [Kulturi i organizatsii. Softuer na uma]*, Classic and Style, Sofia, 34 p. [in Bulgarian]
- Sachs, D. (2006), *The End of Poverty [Krayat na bednostta]*, Horizon, Sofia, 45 p. [in Bulgarian]
- Slatinski, N. (2011), *Security: nature, meaning and content [Sigurnostta: sashtnost, smisal i sadar-zhanie]*, Military Publishing House, Sofia, 191 p. [in Bulgarian]

© **Петко Стефанов Димов**